

Pravda v české myšlenkové tradici [FF UK]

Ladislav Hejdánek

This is a part of the original document:

[Pravda v české myšlenkové tradici \[FF UK\]](#)

jedná se o část původního dokumentu:

[Pravda v české myšlenkové tradici \[FF UK\]](#)

◆ přednáška, česky, vznik: 18. 3. 1992

◆ lecture, Czech, origin: 18. 3. 1992

Pravda v české myšlenkové tradici [FF UK] [1992]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 (flash/pro) – únor 2026]

--- (s1_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Vypracované pojmy pravdy, ale která kupodivu přežívá staletí a staletí a vrací se tu a tam. A pořád ještě se nedočkala filosofického zpracování.

V tomto století už byly jisté náběhy v moderně, ale přece jenom to ještě nemá stále takovou povahu, aby bylo možné očekávat, že až vyjde nějaká příští kniha o různých pojmech pravdy, aby tam i toto bylo zahrnuto.

Těch knih už je víc. Já už jsem několikrát na to upozorňoval, že to má ten úvod v *Třetím Ezdráš*i. Pokud to ještě někdo neslyšel, tak *Ezdráš* je příklad první apokryfický, protože třeba ve *Vulgátě* ještě to najdete v té staré, uvedeno jako *První Ezdráš*, *Nehemiáš* je *Druhý Ezdráš*. A pak jsou ještě *Třetí* a *Čtvrtý Ezdráš*, a ty jsou apokryfické, nebyly pojaty do kánonu.

Nicméně ještě v době, kdy kánon nebyl uzavřen, v prvním století po Kristu, četní církevní otcové citovali rádi z tohoto *Třetího Ezdráše*, protože tam bylo několik míst, vlastně jsou tři místa – my se k tomu ještě jednou vrátíme důkladně, teď je zatím taková příprava – tři místa, kde se ve třetí a čtvrté kapitole vrací ten spisovatel k jistému *filosofématu*, bychom dneska mohli říci. Není to ještě teorie filosoficky vypracovaná, je to *filosoféma*, je to něco, co by sneslo, a co snese skutečně a už několikrát sneslo jistý filosofický výklad.

A ten spočívá v tom, že je pravda prohlášena za mocnější než všechno v tomto světě. A z této citace, která se objevuje sporadicky, ne příliš často, ale tu a tam se objevuje u církevních otců, která se později, a nevíme jak, to je otázka historického zkoumání, nikdo tomu nevěnoval pozornost zatím, se jistě objevuje tu a tam také v postilách. F. M. Bartoš našel dvě postily z konce 14. století, 90. léta někdy odhadem, kde toto slovo citováno je a jistě by se našla celá řada dalších.

K tomu připomínám i to, že velmi pravděpodobně to není jenom v postilách, které byly napsány... co je postila, to snad víte, to je prostě sbírka kázání. Jistě vznikaly podobné postily také v jiných zemích, ale zatím se mi nepodařilo potkat nikoho, kdo by na to reagoval, na tu otázku, kdo by o tomhle nějak věděl, že by to někde bylo jinde. Pravděpodobně to unikalo pozornosti daleko víc než u nás. A to u nás to žádné pozornosti mimořádné netěšilo.

U nás snad na to upozornila zejména reformace, takzvaná první reformace, to je husova nebo husitská, kdy toto slovo bylo citováno velmi často. Sám Hus k tomu hodně přispěl, ale zase já z toho mám dojem, že nebyl první a že zejména to nebyl on, kdo uvedl toto slovo v obecnou známost. Že totiž pracuje s tou citací takovým způsobem, že se mně zdá to naznačovat, že to bylo už známo, že nic nevysvětluje, dělá variace určité. Tedy dost pravděpodobně, že lidé věděli, a dokonce v Betlémské kapli že to věděli. To znamená, tam nebyli jenom studenti, ale také obecný lid pražský.

Tedy zřejmě to do obecného povědomí vnikalo už delší dobu předtím. Ale nejsou na to doklady, budou se tomu muset věnovat ještě historici při čtení různých archivů, prepisování. Teď to bude asi snadnější, bude možno to zadat jako úkol přímo počítači, až se ty archivní materiály všechny přepíše. Celý problém je získat peníze na to, aby se přepsaly rukopisy, které ještě nejsou zpracovány. A pak se s tím bude moci pracovat takovým trochu velkorysejším způsobem. Teď až dosud to záviselo na tom, když nějaký badatel se do něčeho pustil a vlezl třeba právě F. M. Bartoš do treboňského archivu, něco tam hledal a při té příležitosti naráz padl mu zrak na jisté místo v postile, kde zjistil, že něco takového je. No tak to prostě zaznamenal. Proč to zaznamenal? Protože věděl, že to je důležité. Kdyby to nevěděl, a spousta jiných to četla také třeba a nevěděla, tak si toho ani nevšimla. Pokud nemáte řádný subjekt a dostatečné vzdělání, co je důležité a co není důležité, tak vám spousta věcí unikne, i když to potkáte. Takže já bych na to moc nedal, na to, co zatím o tom víme. Pravděpodobně toho je hodně málo a bude potřeba ještě k tomu přidat.

Tedy Hus to uvedl do ještě větší známosti, než kterou musíme předpokládat předtím. Ale nebyl poslední, na něj navazovali další a je možno uvádět třeba Jakoubka ze Stříbra, který to cituje. Slavný diplomat

husitský, Angličan v uvozovkách, Payne, užil ve své skvělé řeči Zikmundovi tohoto citátu, aby na něm vlastně vybudoval hlavní myšlenku. Že tam to je asi literárně zpracováno zatím nejdokonaleji. Pak se to stávalo takovým tím okřídleným heslem, které jeden jihočeský zeman, to místo si nejsem jist, nebo hejtman z Písku si napsal jako první a je dohadováno, kdo ví, jestli byl první, si to nechal vyšít na svou standartu nebo na svou vlajku, se kterou jezdil do bojů. Rokycana to v Praze nechal vytesat nad Týnský chrám, Hradečtí to nechali vytesat na hradby a tak dále. Tohle všechno, co říkám, cituji z té práce, kterou vydal F. M. Bartoš v roce 1944 a která se jmenuje *Z dějin hesla Pravda vítězí* a tu najdete v knihovnách, můžete se podívat na podrobnější údaje ještě. A napsal ji F. M. Bartoš. Takže tohle není žádný objev, to už tady je. Mimochodem, když si přečtete dopisy Husovi, vydané u [nesrozumitelné], vydané Rybou, tak Ryba tam uvádí konkrétně na dvou místech, aspoň myslím, že na dvou místech tam uvádí, kde cituje Husa, tak tam uvádí, odkud to je, že to je ze *Třetího Ezdráše*. Čili zase nic nového, ví se to, jenomže se tomu nepřidává dostatečný význam. My si teď trošičku tu věc rozebereme a ukážeme si, v čem vlastně může být taková přesvědčivá síla toho slova.

Tak především ta historie, která se líčí – ještě snad by bylo potřeba literárně pár poznámek. Já se v tom nevyznám, on ten *Relata refero*. Všeobecně se má za to, ale jsou na to samozřejmě i jiné názory, ale většina badatelů, kteří se zabývají takovouto poznámkou, to najdete také, že ten spis, ten *Třetí Ezdráš*, zaprvé nemá žádnou hebrejskou podobu, žádnou hebrejskou předlohu, je psán řecky. Všeobecně se má za to, tedy většina badatelů má za to, že ten spis byl původně napsán řecky a že teprve dodatečně byl redigován tak, že se tam vsunuly některé věci, dodatečné tedy úpravou jakousi, protože se to hodilo nějak. A tuhle tu úpravu že udělal helenizovaný žid, který uměl velmi dobře řecky, takže se ty švy ani nepoznají moc. Možná že teď by to počítačové zpracování, dneska už by ty švy byly dost vidět, ale poměrně jsou to krátká místa, takže toho zase moc se neukáže.

A právě to, co se má za to, že je vsunuto, to právě bylo citováno těmi církevními otci a později tedy v naší reformaci a tak dál potom až do té nové doby. A tam už to vlastně není citováno, to už žije vlastně svým životem, to si ještě ukážeme. Je to historka spíše zábavná, možná z tohoto důvodu nebyla pojata do kánonu. Je to vypravování o tom, jak mladý perský vladař Dareios ve volné chvíli shromažďoval kolem sebe chytré moudré muže a dávali si hádanky a rébusy všelijaké a prostě tak mu krátili chvíli.

A jednou přišel na to, že vyhlásí veřejně a celostátně takříkajíc soutěž, kdo nejlépe odpoví, nejchytřeji odpoví na otázku, co je na tomto světě nejmocnější. A teď se tam uvádějí jenom tři mladíci, to byl určitý předvýběr, tři mladíci, kteří na to odpověděli. A tam ve třetí kapitole je nejdřív ta odpověď velmi stručně a ve čtvrté kapitole pak je svolán veškerý lid a před zraky všeho lidu tedy takzvaná *apodeixe*, což zase je jistě vliv řecký, v tehdejší perštině by bylo těžko možno něco takového očekávat, i když kdo ví. Tam byly přečteny ty odpovědi a každý z těch mladíků tam musel předvést tu svoji.

No a tak jeden tam říká, že nejmocnější na světě je víno, protože to porazí i toho nejsilnějšího. Druhý říká, že nejmocnější jsou vladaři, to bylo takové lichotivé a podbízivé v dané chvíli. A ten třetí, ten nejchytřejší, pochopitelně žid – tady už se předpokládá z toho třetího, že to byl dodatek, že to udělal žid –, ten říká dvě věci. Takže je velmi pravděpodobné, že ta první tam byla v tom původním znění a ta druhá teprve byla dodána. První je, že nejmocnější jsou ženy, protože i ty největší vladaři, nejmocnější vládcí jsou na nich strašlivě závislí a stojí o jejich přízeň. Musíme to brát, jak je to tam řečeno, protože jinak víme, že takoví vládcí dosti stínali své ženy, ale... a teď se to tam všelijak líčí. Ale potom je dodáno: ale nejmocnější na světě je pravda, ta vítězí nad vším.

Takže s těmi ženami to moc nesouvisí a je velmi pravděpodobné, že tam někde ten šev je. No, ale to je literární záležitost, tím ať se zabývají jiní. Nás bude zajímat právě tento dodatek. Co to znamená, že pravda je nejmocnější na světě, že vítězí nade vším? To se v té naší reformaci buď říkalo česky, nebo latinsky – hebrejsky tenkrát nikdo neuměl nebo velmi málo –, takže se citovala většinou *Vulgáta*, možná že i nějaký jiný ten latinský překlad starší.

Co to znamená, že pravda vítězí nade vším? A teď je tam věc druhá, že vítězí na věky. Tam ještě potom v té čtvrté kapitole je, že je živá a mocná na věky. Přitom to „na věky“ nesmíme hned vykládat tak, jak jsme

zvyklí třeba u Augustina nebo později ve středověku, totiž že to je něco nečasového. Věčnost se vykládala jako cosi nečasového. Nikoli věčné trvání, nýbrž nečasovost, mimočasovost. Tedy to nepochybně nemůžeme předpokládat, že by tam dal žid, něco takového je skutečně řecký výklad, řecké myšlení. Co to tedy znamená, že pravda je nejmocnější nade všechno? Tahle myšlenka sama samozřejmě musela působit silně po dlouhé věky, po dlouhá století, aniž by tato reflexe, kterou teď budeme provádět, byla provedena. My si vůbec musíme uvědomit, že myšlenky působí ve světě zvláštním způsobem a že to není ten způsob, který se popisuje v dějinách filosofie, kde jeden filosof reaguje na jiného. Myšlenky žijí ve společnosti, myšlenky nějakým způsobem působí, přetrvávají, a to ne tak, že by byly plně uvědomovány. Něco z nich se uvědomí a něco zůstává neuvědoměno. Myšlenky působí nejrůznějším způsobem. Filosofie to kritizuje a chce, aby když někdo myslí, aby věděl, co dělá. Ale to je požadavek filosofický, to není žádná samozřejmost. A proto ve světě žijí myšlenky svým vlastním životem bez ohledu na filosofickou reflexi, a to myšlenky správné i nesprávné. Ta filosofie to chce reflektovat proto, aby mohla rozpoznávat a přesně a co nejbedlivěji posuzovat, jestli jsou správné, nebo nesprávné. Co to znamená správné, nebo nesprávné, to je další věc, velmi zapeklitá, ale je důležité si uvědomit, že myšlenky žijí velmi pozorným způsobem, že to je skutečně takový nenápadný, jindy nápadný, ale dosti kontinuální život, i když víme, že o skutečné *kontinuum* to nejde, protože myšlenky nelítají vzduchem, nýbrž jenom od jednoho člověka k druhému a je potřeba je sdělovat. Nicméně, obrazně řečeno, když je nějaká myšlenka ve vzduchu, tak se může stát, že několik lidí na ni přijde, několik lidí se pokusí o její vyslovení, a pokud je s ní spojen nějaký problém, nějaká otázka, i o řešení. Takových příkladů je mnoho, a to jak ve filosofii, tak ve vědě. Vědecké objevy se také velmi často dějí tak, že několik lidí vynajde něco a pak jsou ty spory o prvenství, takže víme, že to tak je.

Na druhé straně ovšem musíme si uvědomit, že také to není možno vysvětlovat, že prostě myšlenka přijde, je na řadě a teď už se vždycky někdo najde, kdo ji pochopí, kdo s ní přijde, kdo s ní vystoupí. Kdyby to nebyl ten, tak by to byl jiný. To je zas přílišné zkrácení, zjednodušení problému. Můžeme naopak vzít za to, že také v myšlení je to podobně a ještě možná podstatněji tak jako je to v té přírodě, kde když nedojde k vynálezu, tak tam jsou slepé uličky v té stavbě té přírody. Tedy je také možné, že v dějinách myšlení k nějakým těm vynálezům, vynálezům jakési myšlenkové pozice nemusí dojít a nedojde. To je předsudek si myslet, že to prostě musí, že to tady je nějak předepsáno, to je v podstatě hegelovský.

Myšlení se děje tak, že skutečně jde o ty vynálezy pomocí nálezu, ale to nejsou objevy něčeho, co už tu tady je, nýbrž skutečné vynálezy. A když k tomu vynálezu nedojde, tak může být civilizace já nevím jaká, ale to kolo nemá. Tak musíme být opatrní na to, co to je, že je myšlenka ve vzduchu. A to i proto, že by skutečně někde poletovala myšlenka tak, jak to říká Komenský o Platonovi, že „povětrí *ideás* plné“.

Pochopitelně myšlenky nemají jiné místo než v lidské mysli.

Když mluvíme obrazně, můžeme si dovolit říct, že je něco ve vzduchu. Tím ovšem nemyslíme, že to je myšlenka, která by se vznášela jako motýl nebo list padající ze stromu nebo něco takového. Prostě je to metafora, nesmíme ji přetěžovat, filosoficky to neplatí. Žádné myšlenky ve vzduchu nejsou. Ale co tím chceme říct tou metaforou? No, my chceme tím říct to, že pod jistým tlakem vývoje myšlenkového, že se mohou některé problémy ukazovat jako naléhavé a eventuálně, že i některé cesty k jejich řešení se ukazují jako snadnější než jiné. Takže je pak možné, aby lidé, kteří pocházejí ze stejného hnízda, ze stejné civilizace, ze stejné tradice, aby měli podobné nápady, jak vyjádřit ty myšlenky, tedy jak je pochopit, vyjádřit a jak je nějakým způsobem zapracovat do toho svého předávaného, tradovaného kontextu. Tedy my, když teď budeme provádět tuhle jakousi rekonstrukci nebo přesně řečeno interpretaci, novou interpretaci, tak naprosto nemáme v úmyslu a nikdo z nás se nedomnívá, že líčíme, jak to bylo. To už těžko někdo ukáže nebo dokáže. Máme odkázání jenom na všelijaké zápisky, které zbyly, to jsou vždycky jenom stopy, které musí být interpretovány. A už ta interpretace je vždycky, i když musí respektovat ty stopy, tak je vždycky trochu násilná, o své vůli. My to můžeme nazvat nějak méně pejorativně, ale já to říkám tak proto, abychom si uvědomili, že skutečně myšlenky nelítají ve vzduchu, že to, co můžeme potkat, s čím se můžeme setkat, jsou jenom jisté formulace, které musíme pochopit. A to pochopení

samo je náš podnik, náš čin, že v žádném případě tady není před námi něco, co prostě vezmeme. My víme, před námi je poškrábaný, pomalovaný papír nebo nějaká destička, kde jsou vytlačeny nějaké znaky. Myšlenka to nikdy není.

Myšlenkou se to stává teprve, když přijdeme a my se svými potřebami, se svými ideami, s tím, co víme, se svou zkušeností a tak dále se zkoušíme to vyložit. Kdybychom tomu nedali svůj dech, svou krev, svůj kus života, tak to nikdy neožije. No, takže to, co tady děláme, není nic proti správné interpretaci, nýbrž my tady prostě přiznáváme, že když tam je něco takového řečeno, jako že pravda vítězí nade vším a že vítězí na věky, zmocňuje se na věky, tak že to musíme nějak vyložit, že to není nic, co bychom prostě mohli vzít na vědomí. Prostě není, co by bylo možno vzít na vědomí. Jsou tam jenom okrasy slov, řecká původně a potom překlady. A ta slova, zase to jsou jenom písmenka, kterým my rozumíme, když umíme řecky, rozumíme jako slovu. Když nerozumíme řecky, neumíme řecky, tak ta písmenka, ty čárky a všelijaké klíčky, ty nás neosloví vůbec. Zase musíme něco přinést my. Takže takhle je to vždycky s interpretací, na tom je to možno také ukazovat.

No a tedy zpátky k otázce moci. Podívejte se, obvykle se o tom, co je mocné v tomto světě, dost často hovoří. Donedávna nám tady jako oficiální ideologie říkala, že nejmocnější je vývoj výrobních vztahů, že to je to, co se vlastně v dějinách děje. Všechno ostatní že je až druhotného. U Hegela je to tak, že to, co se skutečně v dějinách děje, je něco, co znamená jakousi velmi významnou změnu absolutního ducha. To, co se u Platóna skutečně a v posledku v dějinách děje, to je to, že věčné neproměnné ideje jsou vtiskovány do jakéhosi beztvarého dění a tak vznikají jednotlivé věci. A ta otázka je položena nebo odpověď na tu otázku je položena tak, že vlastně nevíme, proč se to vlastně děje. Ten Hegel nebo ten historický materialismus, ten už to vykládá na základě jisté postulátu, který jsme všichni vzali za svůj v Evropě nebo většina po vzniku křesťanství. Že tedy když se něco děje, tak se musíme ptát po tom, jaký to má smysl, co se to vlastně děje, jaký smysl ten děj má. Tohle v té staré řečtině vůbec nebylo. Tam čistě šlo o to popsat, jak to opravdu je. O smysl se nikdo nestaral, to až u nás.

Prostě jestli ten *demiurg* tady vzal ty ideje jako vzor a teď to odtisknul do toho blátíčka, nikdo se neptal, jaký to má smysl. Tak to bylo hotovo. Proč to ten *demiurg* dělal? Kromě toho, tedy to je mýtus. Platón nedělá nic pro to, aby zastřel mýtickou povahu, naopak on se přiznává k mýtu. On říká výslovně, že tam, kde filosofie končí, tak že si musí pomoci mýtem, on to dělá sám svobodně, vymýšlí si mýty. Jedním z těch vymyšlených mýtů je ten *demiurg*. To nikdo neřikal, to nebylo, že by na něj někdo přišel, to byla skutečně věc konstruovaná filosofem k tomu, aby se něco vyložilo, co se mu zdálo být filosoficky nosné, aniž by chtěl tomu přikládat nějaký další smysl, další příplatky.

Teď ten *demiurg*, kde se vzal? Ta otázka tam není. Nemůžeme se v mýtu ptát na všechno znova. Jako první byla želva, která se vynořila z oceánu, tak se nemůžeme ptát, kde se vzal oceán. Nebo v indické mytologii tam prve byla jakási kráva, tak najednou víte, že byla jakási kráva. Kde se vzala? Od toho se všechno má vyložit, ale nemůžeme se ptát, kde se vzala ta kráva.

Tedy tady vidíme už nápadný rozdíl. Ta evropská filosofie se tadyhle nemůže zastavit, ta se táže vlastně: kde se to bere všechno? Jaký to má smysl? Jak tomu máme porozumět a bytostně? Jak tomu máme pochopit a bytostně rozumět? Tady nestačí vzít jenom na vědomí, že byla nějaká kráva, byla nějaká želva nebo byl nějaký *demiurgos*.

Tak to je to pojetí té řecké jedné stránky té věci. Když se tvrdí, že pravda je mocnější než všechno, tak se tvrdí například, že Thaletova voda je mocnější než všechno ostatní. Nebo u Anaximandra, že *apeiron* je mocnější než všechno, protože to je to, co trvá, z čeho věci vznikají a do čeho věci zanikají. A *arché*, to neznámá jenom to, co je první, ale také to, co vládne. Je tam ta moc.

Později ve vývoji řecké filosofie dochází k takovému zvláštnímu rozštěpu mezi tím, co je, a mezi tím, co je odpovědné za nějaké dění. To začíná až u Platóna s tím *demiurgem*, to máme třeba u Empedokla, který rozeznává ty čtyři *stoicheia*, ty čtyři prvky, a teď ty aktivní faktory, lásku a svár. A ty s tím hýbou, ty s tím něco dělají, ty to spojují a rozpojují.

Tohle původně nebylo, protože pro Thaleta všechno je plno bohů a tím také plno života. A skutečně ti

první filosofové předpokládali, že *arché* je živá. Ne, že to je živá bytost, která chce vznikat a zanikat, ale aby mohlo vznikat nějaké jsoucno a být navíc živé, tak musí být nějaký původ života také v nějakém praživotě. Tedy v tomto smyslu voda Thaletova nebo vzduch Anaximenův nebo *apeiron* Anaximandrovo a podobně byly praživé. Původně živé zdroje života.

Tohle se rozpojilo později. Takže jednak ten život se změnil u celé řady těch filosofů v pouhý pohyb, něco, co se pohybuje a nebyl brán v podobě nebo v tom významu skutečného života. A nejjasnější je to třeba u Epikura a atomistů. A na druhé straně tady vzniká otázka, kdo tím vlastně hýbe? Když se něco hýbe, kdo tím hýbe? Protože sice Parmenidés prohlásil, že nic takového nepotřebuje, protože všechno je jenom jedno a nehybné a zároveň veškeré, čili není žádná mnohost, není žádná změna, takže nepotřebujeme žádného hybatele.

Jenže to bylo v takovém napětí, v takovém rozporu, v konfliktu s tím, co naše smysly ukazují, co denní zkušenost nám ukazuje, že ti následující filosofové se pokoušeli o nějaký kompromis a vedle sebe stavěli pravou skutečnost a nepravou, druhořadou, druhotnou, sekundární skutečnost. Skutečnost pouhého zdání anebo jakousi skutečnost nižšího typu. To, co vzniká a zaniká, není popřeno, ale je to cosi druhořadého, něco méně významného.

V těchto různých kombinacích, které představovaly kompromis mezi tím jednoznačným a velmi sugestivním *filosofématem* nebo tou koncepcí *parmenidovskou eleatskou* a mezi každodenní zkušeností, tam najdeme skutečně nepřebernou, velmi bohatou paletu různých možností, které se pokoušely to nějak všechno dát dohromady. A jak to dávají dohromady, to víme, že ty největší koncepce, platónská a aristotelská, ovlivnily celé evropské myšlení takovým způsobem, že někteří vysloví potom takové soudy, jako že celá evropská filosofie není leč komentář k Platónovi nebo k Aristotelovi.

V celé té rozmanitosti však zůstává společná jedna věc. A touto společnou věcí je něco, co tam vnesl právě Parmenidés. Ne, že by to tam předtím bylo jinak, nýbrž že to tam prostě nebylo. Že to tak dalece tam chybělo, že nenastávalo, nebylo dovedeno. Byl to teprve Parmenidés, který, ať už se to vykládá jakkoli, tyto pokusy vyložit... Parmenida tak, aby to bylo pro nás přijatelné. Podobně se vykládají i jiní, že to *apeiron* a tak dále, ten vynořující se pokus u nás vykonaný Anaximandra vyložit fenoménově, což udělal Patočka v šedesátých letech, když přednášel presokratiky. Patočka to neudělal způsobem takovým, jako kdyby předstíral, že skutečně fenomenologie má svého předchůdce už v Anaximandrovi. Nýbrž že to Anaximandrovo, to jeho *apeiron*, může chápat, a to vznikání a zanikání z toho *apeiron* a do toho *apeiron*, že může chápat jako vynořování a zanořování věcí v podobě fenoménů, v podobě toho, co se jeví. Že jevy se začínají jevit a pak zase přestávají jevit.

Tohleto vynořování a zanořování věcí v podobě jevů, to je velice krásný způsob, jak vyložit Anaximandra. Jenom si nesmíme myslet, že si to tak opravdu Anaximandros už myslel. To už byla prostě anachronie.

Tedy otázka zní: Co tam bylo vlastně společné všem těm starověkým myslitelům? Společné bylo to, v naší formulaci, že filosofie měla věnovat veškeré své úsilí tomu, aby se ukazovaly věci, jak jsou. I tuto formulaci je možno kritizovat nebo možno upravovat, ještě vylepšovat, ale v podstatě je to tohle.

Můžeme se tady přidržet té formulace Parmenidovy, kde se ukáže jediná cesta pravdy. Tam máme poprvé vlastně takovou závažnou formulaci týkající se pravdy, že jediná cesta pravdy je říkat, že jsoucna jsou a nejsou jsou.

Tedy jedna věc je tady to, co najdeme později u Aristotela, že místo pravdy je ve výroku, ve výpovědi, v soudu, původně v *logu* (u Aristotela se to upravovalo do výpovědi, do výroku a tak dále). To je jedna věc. Druhá věc je, že rozhodující pro to vypovídání je to, co jest. Že vypovídání musí začínat i končit u toho, co jest. A pro posouzení, zda je pravda, nebo ne, rozhodující je zase přihlídnutí k tomu, co jest. Pravda tedy se musí spravovat tím, co jest. Vypovídat o jsoucím, že je jsoucí, a o nejsoucím, že není jsoucí. Nesmí připustit záměny. Nesmí připustit nepřesnosti. Nýbrž musí nechat věci, aby se ukázaly jako to, co jsou. Jinými slovy, je to to, o čem potom Heidegger třeba říká *seinlassen*. To už je posun. Pravda musí nechat věci být tím, čím jsou. Nesmí s nimi nic dělat, nic upravovat, nic k nim přidávat a nic od nich ubírat.

Pravda se musí tedy řídit, spravovat jen tím, co jest. A rozhodující je to, co jest. Pravda je od toho

odvozena nebo alespoň odvožitelná. Jaké jest, jaké jsou věci, taková je pravda.

Najdeme řecké formulace, které mluví o tom, že pravda se nakonec prosadí. Ten profesor Bartoň cituje u Žalmů také jeden takový výrok a vypadá to hodně podobně tomu výroku z *Esdráše*. Že sice to dá práci, že to dlouho trvá, že jsou všelijaké nesnáze, ale nakonec se pravda vždycky ukáže. Přitom všem rozhodující je, že se ukáže jsoucno. Nikdy není pravda pánem toho, co jest. Ale vždycky to, co jest, je pánem pravdy. A že se pravda nakonec vždycky prosadí, to je proto, že se nakonec vždycky prosadí to, co jest, jakožto to, co jest.

A teď si představte, že tam do toho přichází formulace, a to v helénistickém prostředí, to znamená v prostředí ovlivněném celou touhle atmosférou myšlenkovou, kde je úplně jasné, že to, co jest, je rozhodující a všechna pravda se musí řídit tím, co jest. Tam přichází taková formulace, ne že pravda nakonec vždycky vyjde najevo, to jest, že se vždycky nakonec ukáže, co vlastně jest a jaké to jest, nýbrž že pravda vítězí nade vším. Nikoli nad lží, nad omylem, nade vším. To znamená nade vším, co jest. A třeba i nad tím, co není, to necháme otevřeno, ale zejména nade vším, co jest. Že tedy pravda má jakousi mimořádnou moc. To je v souvislosti s tím, co je nejmocnější na tomto světě. Nejmocnější je pravda. Nikoli to, co jest. Protože pravda vítězí nade vším, co jest.

To byl cizí, úplně cizí prvek v řecké filosofii. To nepatřilo do řecké filosofie. To když četl Řek helénisticky vzdělaný, tak se mohl jediné uškálbnout a říct eventuálně to, co Aténští na Areopagu řekli apoštolu Pavlovi: „Poslechneme si tě příště.“ [nesrozumitelné] Prostě nedávalo smysl. Dobře, Řekům to nedávalo smysl. A jaký to tedy mělo smysl, když to nedávalo Řekům smysl? Komu to tedy mělo dávat smysl, když ne Řekům? Když to bylo řecky? Bylo to použito k tomu řeckému nějakému podkladu a ten byl upravován a zase řecky, to bylo určeno Řekům. A máme to chápat asi tak, asi stejně podobně, jako když se Židé rozhodli své spisy, řekl bych *posvátné*, ale to nebylo správné pojmenování; nešlo o *posvátné* spisy, nýbrž o rozhodující spisy, které si předávali nejprve ústně, potom písemně, a i tam, kde byly písemně zaznamenány, tak po generace se přepisovaly a dělaly se tam úpravy, doplňování. Takže když máme rukopisy z různých dob, tak tam můžeme zjistit, jaké úpravy – něco tedy nezjistíme nikdy všechno, zejména nezjistíme, jaké úpravy tam byly prováděny, když se to ještě ústně předávalo.

Tuto věc, kterou Židé považovali za svůj *thesauros*, za svůj poklad, ale ne za něco, co si musí nechat pro sebe. Byl to však poklad, který zavazuje, který je zavazuje zejména k tomu, aby to předávali těm okolním národům. Tahleta myšlenka vedla k tomu, že přeložili, že zaprvé to museli financovat...

--- (s2_cleaned.flac) ---

Jiný hlas: Dále je tady *Septuaginta*. Ta také není psána žádnou upadlou řečtinou. Ta řečtina je daleko náročnější, literárně vyšší než řečtina Nového zákona. Ta řečtina *Septuaginty* není sice klasická řečtina, ale je to řečtina velmi náročná.

Tedy sehnal kdesi přes sedmdesát židovských učenců, kteří byli zároveň vzděláni v řecké tradici, a ti dostali za úkol to přeložit. Podle legendy to dělali na ostrově, nesměli k sobě. Víme, že to je legenda, že to není pravda, že ty překlady se dělaly úplně jinak, trvalo to dlouho, asi sto padesát let.

Důležité na tom je, že Židé byli přesvědčeni, že to není jenom jejich soukromá záležitost předávat tyhle historické, prorocké knížky, texty, jenom z jedné generace na druhou v rámci židovstva. I když i tyto tendence tam byly. Podívejte se ještě u Ježíše, a to je myslím důležité, že to máme v rukou, že tam máte vedle sebe dvě místa v evangeliích, kde na jednom říká Ježíš, že nebyl poslán leč k ovčím zahynulým z domu izraelského, a potom říká: „Amen pravím vám, takové víry jsem ani v Izraeli nenašel.“ A posílá své učedníky do celého světa.

Tato změna je tam zachycena a protože není *ideologizována*, je velmi pravděpodobné, že z toho není hned vyvozováno to poučení. Že je to tady na dvou různých místech, tak je vysoce pravděpodobné, že je to autentické, že si to nevymyslel nějaký zbožný křesťan dodatečně. Nýbrž že to tak skutečně bylo, že Ježíš změnil svůj postoj, kdy skutečně považoval své poslání za omezené původně na Izrael a teprve potom rozpoznal, že to nejde, že není možné se orientovat jen na izraelsko.

To je dokladem toho, že tam byly obě tyto linie, obě pojetí. Jedna, která byla soustředěna na Izrael jako

na výjimečný, vybraný, vyvolený lid, a ta druhá, která považovala tu vyvolenost Izraele jen za cosi nástrojového, ale osloven má být každý člověk, všechen lid, všechny národy.

Tedy tohleto už předcházelo. Ten spis, ta *Septuaginta*, vznikl někdy v prvním století, dokonce velmi pravděpodobně, zejména ty dodatky po polovině toho století. Tedy je to poměrně *recentní* záležitost vzhledem k tomu křesťanskému věku, nedávná záležitost, půl století trvající, je to něco více než jedna generace, jedna a půl generace asi.

Tedy tohle všechno muselo být ve vzduchu, to tam bylo povědomé. A jestliže tedy ten řecky vzdělaný, *helenisticky* vzdělaný Žid tam ty doplňky psal, tak tím chtěl těm Řekům cosi říct, proto se to dělalo také řecky. Řekům to však nedávalo smysl. Co s ním uděláme?

Já si myslím, že to není tak velký rozdíl mezi tehdejšími Řeky a dneškem. Je zvláštní, když mám zkušenost, když tohleto vykládám, zrovna předvčerejším jsem měl výklad o jedné české tradici pojetí pravdy, to jsem si vzal za úkol, a tak jsem tam viděl jednoho muže, který vůbec nic nechápal. Absolutně ničemu nerozuměl a byl přesvědčen, zejména když se vykládalo, jak to zpracoval Rádl, tak říkal: „Ale to je přesně Hegel!“

Na mě padla mrákota, protože bylo jasné, že vůbec nic nepochopil. A přesto ti druzí pochopili, i když o tom nic nevěděli, o té české tradici. O Rádlovi v životě neslyšeli, pokud tam byli dva lidé, co to znali, tak tam byli víceméně náhodou. Ale ostatní to nevěděli, a přesto to vzalo. Já si myslím, že ta myšlenka sama, totiž že ta pravda má v sobě cosi jako zvláštní moc, která nezávisí v tom, že by lidi mlátila přes hlavu, ale že je vnitřně přesvědčující, není tak docela cizí. My tomu tak trochu rozumíme. Celý problém je, jak se to podrobí filosofické reflexi, že to je nepoužitelné. Protože nevíme, co s tím, budeme z toho dělat *metaforu*, budeme říkat, že to je jen tak přibližně, že se to jen tak povídá, že to je poezie. Vědecky se to nedá, ale existuje to.

Tedy mně se zdá, že tehdejší Řekové to slovo také znali. Aspoň někteří, také tam byli tací neosvícení jako ten *hegelíán*, který to chtěl pořád převádět na Hegela. Ale byli i tací, do kterých tahle myšlenka nějak padla. Ta myšlenka byla neřecká, ale přesto v sobě něco měla, protože zřejmě ani v Řecku ta myšlenka nebyla úplně cizí, leč pro filosofy. Pro filosofy to nedává smysl, ale Řekům to smysl dávalo.

To je taková lidská zkušenost s pravdou. To je přece jen taková dost obecná zkušenost. Na to nepotřebuju studovat filosofii, abych pochopil, co to je, jak se pravda prosazuje. Proč má lež krátké nohy a takovéhle věci. Což všechno je součástí obecného povědomí.

Čili my si musíme uvědomit, že tady vlastně nejde o dvě národně nebo kmenově odlišné tradice kulturní. Nýbrž že jde o jistý způsob myšlení, který je odlišný, dva tyto typy odlišné, ale ta atmosféra, v které tyto dva typy myšlení působily, tam má cosi společného. Takže je vždycky možnost jednoho převodu do druhého, tím že se odvolává ta či ona na cosi, co u té druhé zase najde.

V tomto případě se tedy ten Žid odvolává na něco, co ti Řekové přece jen znali, co jim nebylo úplně cizí, co jim nebylo naprosto nepochopitelné. Já si myslím, že to je jediné řešení, jinak to nedává vůbec smysl, k čemu by se to dělalo. Že to je taková ta naivita, že když začnu mluvit a opakovat pořád něco, tak tomu druhému nakonec v té lebce něco vyjde. To je strašně málo.

Hejdánek: jako by člověk měl nějaký nástroj, když ho bude hodně opakovat, že tam... Ne, je tady ta důvěra, že když to řeknu šikovně nebo ne šikovně, nebo moc, když se sám té pravdě dám k dispozici a nechám, aby ta pravda skrze mě říkala, že ona má jakousi přesvědčivost. Já tady jsem jenom takovej jako ne-řečník, kterej má ve věku mluvnosti ty druhé přesvědčovat, ale jako někdo prostě úplně v pozadí. Takže potom ta pravda promluví sama. Asi tak, jak to říká – to už jsem několikrát citoval – jak to říká *Heidegger* třeba o výkladu básně, že smysl výkladu básně přece není to přeříkat jinak nebásnický, nýbrž připravit situaci k tomu, aby ta báseň sama promluvila a aby promluvila plněji, než by se tak stalo bez toho výkladu. Ten výklad má navodit jistou atmosféru, ale jeho cílem je umlknout a nechat, aby báseň promluvila sama.

Čili podobně tady byla jistá zkušenost v pozadí, že je potřeba sice něco říkat, a řecky, a obracet se k těm, kteří jakoby tomu nerozumí, ale přece jenom když já se nechám naprosto zapráhnout do služeb pravdy,

tak že tím se udělá to první pro to, aby se udělalo porozumění pro toho druhého. Protože teď ta sama pravda, a ne už já, ale ta sama pravda ho může oslovit.

Čili tahle zkušenost blízka byla nejenom izraelská, ale byla i v tom Řecku. Jenomže nebyla takhle vyslovená. Ale při tom vyslovení – a to víme, že v umění a i v básnictví je potřeba, vymyslí se postava a pak najednou se ukáže celé hejno, které jako když ta postava vypadla z oka. Víte, třeba když Goethe napsal *Mladého Werthera*, tak kolik bylo těch mladých Wertherů. Byli jistě i potom, ale ne tolik.

Najednou ta postava literární se stane jakýmsi krystalizačním centrem pro celou generaci, kterou to osloví, a najednou oni tímto směrem vyrazí. Někdy je to nebezpečné, právě u toho *Werthera* to bylo nebezpečné, protože byla série sebevražd mladých lidí. Někdy je to naopak velmi pozitivní.

Tak něco takového je možno také předpokládat u mýtu, který se používá i v této *filosofické*, to je třeba ten *božský řemeslník*, kterej vtlačuje ty ideje, formičky vtlačuje do toho bezbarvého... No, a *anti-mýtus* je něco takového jako ta pravda, která vítězí nad vším.

Mýtus je podle Patočky v podstatě nevyčerpatelný, a já bych dodal také nesmyslně nevyčerpatelný. A to znamená, že tam je spousta pravdy zapletené do spousty omylů a lží. A mýtus není schopen to rozpoznat jedno od druhého a zejména ne oddělit. Kdežto reflexe ano. Čili ta reflexe má tady jistý náskok, pokud není ve vleku nějakého mýtu. Poněvadž ta reflexe se může stát velmi snadno ideologií. Reflexí, která jenom předstírá, že kriticky reflektuje, a ve skutečnosti jenom vyhovuje nějakému tomu mýtu.

No, a teď tedy co to vlastně znamená, když řekneme, že pravda vítězí nade vším a myslíme tím vším všechna jsoucna. To znamená svět jsoucna jako celek. Když pravda vítězí nade vším, co to asi může znamenat. No, a tady mně se zdá, že se nabízí jedna velice snadná a jedna velmi důležitá věc. Za předpokladu, že dosáhneme jisté distance od té jsoucnosti, od těch jsoucna, jimiž jsou jsoucna ději. K tomu jsme si udělali určité, vytvořili určité předpoklady, když jsme v západní *filosofii* vybudovali, když jsme si poukazovali na to, že žádné neměnné jsoucno v tomto světě není, že každé jsoucno, které je pravým jsoucnem, to jest nikoliv hromadou, nýbrž je jakýmsi celkem, takže to je děj, že to je událostné dění a to událostné dění, které má začátek, průběh a konec, takže to je jakýsi celek.

No, ten celek, že nikdy není celý najednou, že v každém okamžiku, kdy je k dispozici jsoucnem, není soucím. Čili my to jsoucno musíme chápat jednak jako soucí, jednak jako nesoucí, poněvadž každý takový v čase rozložený celek je zčásti právě teď a tady v onom „teď“, ale je zároveň v uvozovkách něčím, co už není, a je zároveň něčím, co ještě není, a nicméně to patří k jeho bytostnému významu, k jeho bytostnému výměru.

Takže vedle té jsoucnosti musíme počítat s bytím, a bytí nikdy není takové, abychom je mohli změřit podle nějakého jest. Takže tímhle jsme si udělali předpoklad pro to, abychom počítali jednak s stránkami jsoucna, které už nejsou soucí nebo ještě nejsou soucí, a tedy také s tím, že jsou nějaké skutečnosti nebo stránky skutečnosti, jimiž jsou děje, které nejsou.

To je první věc. A druhá věc je, že to, co není, tak může být jednak tím, co už není, a nebo tím, co ještě není. A že mezi tím je dost podstatný rozdíl. Poněvadž to, co už není, nikdy nenastane, kdežto to, co ještě není, může nastat. Nemáme jistotu, že to nastane, zatím, ale může se to stát, může se to stát v budoucnosti, ale může to nastat.

A proč to může nastat? Teď je otázka základní, proč to může nastat? Jak to, že to může nastat? K tomu, aby to mohlo nastat, to potřebuje jistou základní podmínku. A to, že tady bude k dispozici čas. Aby to mohlo nastat, poněvadž bez času to nastat nemůže.

To je ta základní věc, že jsme se dostali na linii, kde nemůžeme už mluvit o tom, co jest, aniž bychom zároveň mluvili o čase. No a teď pokud jde o ten čas, tak my si ho můžeme myslet, a teď to provedu jen tak formálně, protože už nemáme moc času ten čas. Každé pravé jsoucno, pokud jest ve smyslu události, má vždycky v sobě ještě, pokud neskončilo, pokud nepřešlo celé do minulosti, má v sobě ještě cosi, co teprve může a má nastat. Patří mu tedy kus skutečnosti, která ještě není.

Aby toto, co ještě není, mohlo nastat, musí tady být něco, co to umožňuje. A to je ten přicházející čas. Odkud přichází čas? Tento čas přichází z budoucnosti, odjinud. To je ta základní chyba, kterou nám

vnutili, ten omyl, do kterého nás uvedli Řekové, že všechno, co přichází, přichází z minulosti jako následek nějakých starých příčin.

Naopak my potřebujeme přicházející budoucnost. Veškerá pravá jsoucna, která ještě zcela nepřešla do minulosti, mají před sebou kus budoucnosti. A z této budoucnosti přichází ta jejich budoucnost do té doby, než jsoucna přestanou existovat, přestanou být. A ten čas sám, který přichází, musí mít nějaký zdroj, který, i když přichází, tak nikdy nemůže být příšlý.

Ať už tímto směrem bychom šli jakkoli dál, tak je zjevné, že pravda, která má být mocnější než všechno, než každé jsoucno, musí být něco jiného než jsoucno, musí být nějak spjata s tím přicházejícím časem. To je právě myšlenka, která uvádí dimenzi věčnosti, že vítězí na věky.

Proč je k tomu třeba času a velmi často dlouhého času, nebo dokonce celé věčnosti? No protože jsoucna, když jsou, to jest událostně se dějí, různě dlouho. Mohou být některá jsoucna, která trvají strašně dlouho. Například osudy evropské myšlenky mají dva a půl tisíce let. To není ta největší událost, která tady může být – a je ještě otázka, zda to není pravá událost, ale i tak.

Tedy pravda, která má podle předpokladu vítězit nade vším, *super omnia*, musí přicházet, a tím se zásadně lišit od všeho, co jest. I to, co jest, vždycky zčásti taky přichází, ale to přicházení má meze.

Protože každé pravé jsoucno má počátek, průběh a konec. A ten konec nenávratně přichází celou tu dobu, co se to jsoucno děje. Proto můžeme mluvit o tom, že všechna jsoucna jsou pomíjivá. S tím, jak trvají, tak zároveň odcházejí do minulosti. Pravda je pak mocnější jenom proto, že nepomíjí. Protože není žádným jsoucnem, které by přicházelo, přecházelo do minulosti, nýbrž pravda stále přichází. Na rozdíl od průběhu událostného dění všech jsoucen, pravých jsoucen, která známe, pravda, která není jsoucnem, je děním ustavičného příchodu. A tato ustavičně přicházející neboli *adventní* pravda vítězí prostě tím, že všechno, co jest, odchází. Takže stačí vyčkat. Pravda nemusí ničit to, co jest. Pravdě stačí, když to ukazuje v určitém světle, a ono to odejde dříve nebo později.

S tím souvisí samozřejmě celá řada dalších věcí, jakože to, co jest, se vždycky ukazuje v pravém světle jako nedokonalé. Čili jako něco, co je třeba zdokonalit, vylepšit, co je třeba napravit, tzn. přivést na cestu blízkosti k té pravdě, napravit. Pravda nikdy neukazuje jsoucno jenom jako jest, nýbrž ho ukazuje vždycky v napětí s tím, jak má být, jak by mělo opravdu vypadat. Ale to budeme moci zkoumat ještě později.

Tady jde teď o první věc: my jsme zjistili, že na rozdíl od té řecké atmosféry, kdy zaprvé pravá jsoucna jsou neměnná a zadruhé pravda ukazuje jsoucno jako to, co jest, a tedy v neměnnosti, a tedy pravda ukazuje jsoucno v závislosti na tom jsoucnu – najednou se dostáváme do situace úplně jiné, do atmosféry úplně odlišné, kdy jsoucno je proměnlivé, ukazuje jednou takovou tvář, podruhé jinou tvář, a to nejen v čase, nýbrž také podle toho, ze které strany se díváte. Ale pravá povaha toho, co jest, se ukazuje teprve ve světle pravdy. A ta pravda přichází. Žádné věčné pravdy ve smyslu nadčasovém. A teď najednou tady máme tu živost, tu živoucnost u té pravdy a ne u toho, co jest. Je to tak trochu návrat k *hylozoistům*, až na to, že i když není pravda, že prach a bláto a voda a tak dále, že to je *hylé*, přece jenom je pravda, že to je jsoucno. Je to vlnění jako jsoucno. V tomto je základní věc, ten časový kontext je rozhodující. A ten časový kontext, zejména tedy kontext budoucí, je rozhodující, to jediné pravé. Totiž pravda.

Teď máme tedy úplně jinou koncepci, která na první pohled není tak cizí. Vypadá to, jako by byla blízko té řecké. A v podstatě je to úplně *antinomické*. Naše evropská myšlenková kultura žije z těchto dvou tradic a málokdy si uvědomovala, že jde – a to samozřejmě platí především pro ty křesťanské pokusy – málokdy si křesťanští myslitelé uvědomovali, že jde o rozpor nanejvýš hluboký a podstatný.

Tak, já myslím, že tím bychom... ne, ještě máme, ještě máme. Tak, předtím, než ukončíme ten dnešek, já nevím, máte k tomu nějaké dotazy, připomínky nebo pochybnosti? Zkuste něco říct.

Zatím pokud nic není, můžete si něco rozmyslet. Já bych rád, ačkoliv to je přednáška, tak bych rád, aby k té zpětné vazbě docházelo, takže vítám vaše nějaké připomínky.

A teď do toho zařadím a velmi stručně poukážu na pár věcí, jak se to správně má v těch vědeckých radách nebo správních radách a tak dále všude dělat. Vždycky poprvé se to trošičku načne, podruhé se to letmo přeběhne a potřetí se řekne, jak už jsme řekli. A ono to tak vejde do takového povědomí, že se

vlastně centrálně o tom nikdy nejedná. Tak to si musíte ohlídat taky sami, kdyby náhodou. Ale ta řecká tradice, kromě toho, že měla tu vadu, měla také určitou přednost. A ta přednost spočívala ve vynálezu pojmů a pojmovosti.

My jsme si tady logicky ukazovali něco z toho, někteří z vás si na to vzpomenu, že se ukázalo, že ta *adekvátní* teorie pravdy, která předpokládá *adaequatio*, to jest přizpůsobení, přistěnění myšlení a věci, že není tak absurdní, jak se na první pohled zdá. Totiž, že se srovnává myšlenka a věc, ačkoliv je evidentní, že tam žádná podobnost není. Nezdá se tak absurdní ve chvíli, kdy pečlivě rozpoznáme, že akt mínění má dvojí intenci – přinejmenším, pokud neobjevíme v budoucnosti další. Má přinejmenším dvojí intenci: jednu, která intenduje k *intencionálnímu* předmětu cestou modelu, schématu, druhou, která intenduje k věci samé cestou reálnou. Mezi *intencionálním* předmětem a reálným předmětem podobnost je, ale má být. Ten model má postihovat cosi ze skutečných vlastností reálného předmětu.

Tedy my bychom vlastně tu *adekvaci* mohli zachovat, jenomže to není *adekvace* ve smyslu pravdy. To, že podobnost je možná mezi skutečností a jejím obrazem, ať už v zrcadle nebo namalovaným nebo vyfotografovaným a tak dále, to je v pořádku. Ale kde tady má místo pravda?

Abychom si mohli nadále myslet, že podobnost zakládá pravdivost, tak musíme přijmout celou řadu předpokladů, hlavně tedy záležejících na těch předcích řeckých, a stejně nás to nikam nedovede. Protože pokud budeme mít možnost tu podobnost opravdu z distance pozorovat a zkoumat a srovnávat, tak my nepotřebujeme žádnou pravdu.

Ta věc je mnohem složitější. My nemůžeme z distance pozorovat ani *intencionální* předmět, protože ten bez nás, bez naší asistence, bez naší tvořivosti představové a myšlenkové není. Trojúhelník nikde nenajdete, ten musíte vždycky myslet. A pravda je, že kdykoliv si na něj pomyslíte, je před vámi. A když si na něj nepomyslíte, není nikde. To je jedna věc. A za druhé, vy nemůžete vyjít ze sebe a podívat se, jak vypadají věci bez koukání. Vy to nemůžete srovnat. Vy nemůžete být vně ani vůči *intencionálnímu* objektu, ani vůči reálnému.

Najednou ta podobnost přestává být absurdní, nemá s pravdou co dělat a vůbec ji nezkoumáme. Takže když se napoprvé ukázalo, že ono to tak nesmyslné není, napodruhé se ukázalo, že to je nesmyslnější mnohem víc, než se dalo čekat.

No a teď tohleto koneckonců platí o celé řadě dalších koncepcí pravdy, které vždycky chtějí zachovat ten základní stav, že totiž pravda se nějak musí zpravovat tím, co jest. A my jsme v situaci, kdy už nemůžeme spoléhat na to, že bychom vymysleli něco jiného a přitom zachovali tu svrchovanost toho, co jest. A máme před sebou dvojí možnou cestu. Buď to, že pravda není *jsoucno*, interpretovat tak, že není nic, a že tedy není žádná pravda, že jsou jenom větší nebo menší omyly nebo větší nebo menší lži – protože pravda je jedna ze lží, ta, která nejvíc vyhovuje.

A nebo musíme vzít na vědomí, že to nejdůležitější, o co ve filosofii, ve vědě, v lidském životě jde, že není *jsoucno*. Že není *jsoucno*. Že to, o co nám skutečně jde a vposledku jde a na čem všechen lidský život záleží, že nejsou *jsoucna*.

A tady se rozcházejí cesty filosofie. Tady je rozcestí. Tady se filosofové rozcházejí dvojím směrem. Jeden ten směr je směrem od filosofie pryč, směrem k *sofistice*, *rétorice*, protože žádná pravda není, nic není pravda, konec s předpokladem, že by pravda měla vládnout, že by byla rozhodující, že by měla nějaký hlas. Tady nakonec jde jenom o mínění a tedy o to, umět...

Jiný hlas: Které je nejpřesvědčivější, které nejlépe funguje, které ovládne největší počet lidí. Pak už skutečně je možno se opírat jenom o většinu, čili proti terorismu pravdy je tady terorismus většiny. Nic jiného v tom není, tady prostě většina lidí odhlasuje, co je pravda, a pak ta menšina musí držet krok, anebo si myslet něco, ale držet krok. Takže terorismu se nevyhneme. Říkat konec terorismu pravdy znamená začátek terorismu přesvědčování, a to nejútočnějšího.

A nebo se rozhodneme k revizi celé dosavadní tradice úplně jiným způsobem, totiž že přestaneme spoléhat na to, že rozhodující ve všem jsou *jsoucna*, to, co *jest*. A konečně začneme věnovat pozornost těm skutečnostem, které nejsou a které ovšem mají pro lidský život mnohem podstatnější význam než ty,

které jsou. A to je to, o co se pokusil jistě filosoficky ne zrovna nejobratnější a ne zrovna nejpřesvědčivější – jistě by na trhu myšlenek příliš neobstál, jistě na trhu mezi trhovci a trhovkyněmi myšlenek by jistě zazářili jiní myslitelé mnohem víc – ale kdo pochopí, o co šlo a co za tím bylo, kdo porozumí, proč Rádl hovoří o tom, že *pravda není* nebo *bůh není*, ale *má být*, a že to nesmíme chápat tak, jako že by měl být, ale bohužel není, nýbrž že to musíme chápat tak, že skutečnost, která *má být*, je důležitější a skutečnější než skutečnost, která *jest*.

Pokud pochopíme, že to někam vede, ne do tmy, do neznáma, ale vede to, a my ještě nevíme, kam nás to všechno dovede, no tak pak máme jistou šanci, že alespoň nějakou chvíli budeme na cestě snad správným směrem, bez terorismu té pravdy, která je mocnější než všechno. To je ta pravda, která není, tedy nesnáší se s terorismem. To je *pravda bezbranná*, jak zase Rádl říkal, která se nevnučuje, ale působí skrze hodné lidi, říká Rádl vlastně. Ne skrze terorismus ani ne skrze *rétoriku* a *sofistiku* a přesvědčivé řečníky a tak dále.

Tedy v mém soudu je to jakási perspektiva této pozdní doby, která je plná rozvatů, plná pochybností, plná kácejících se model. A já si myslím, že vidět aspoň trochu světla na konci tunelu je dobré, i když se kácejí takové modly, které vydržely dva a půl tisíce let. Takže tím končím definitivně a jdeme dál.